

PREVENCIJA TRGOVANJA LJUDIMA

Dalibor Doležal, prof. soc. pedagog
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu*

UDK: 372.834.3
343.431
Ur.: 20. veljače 2007.
Pr.: 15. lipnja 2007.
Stručni članak

Trgovanje ljudima jedan je od najvećih problema današnjice. Prema dostupnim informacijama trgovanje ljudima treće je po redu na ljestvici globalnih problema, odmah iza trgovine ilegalnim drogama i trgovine oružjem. S obzirom na to da je to fenomen koji pogađa gotovo sve države svijeta, a posebice zemlje u tranziciji pa tako i Hrvatsku, nužno je razviti učinkovite strategije kako bi se protiv ovakvog načina iskorištavanja ljudi što uspješnije borili. Ovaj rad daje pregled nekih definicija koje se najčešće koriste, opseg stanja i kretanja ove pojave na globalnoj razini i Hrvatskoj. Također, daje se i pregled načina kako neke zemlje nastoje riješiti ovaj problem, uključujući i Hrvatsku te prijedlozi za poboljšanje postojećih strategija.

Ključne riječi: *trgovanje ljudima, prevencija.*

1. Uvod

Trgovina ljudima globalni je fenomen koji snažno pogađa države u političkoj i ekonomskoj tranziciji ili postkonfliktnom razdoblju, koje su najčešće glavne polazne zemlje za trgovinu ljudima. On također pogađa i ekonomski razvijenije zemlje koje su uglavnom zemlje odredišta. Ljude koji teško žive privlači mogućnost poboljšanja životnih uvjeta koje pružaju bogatije zemlje dok, u isto vrijeme, u zemljama odredišta postoji rastuća potreba za jeftinom radnom snagom u neformalnim zonama rada, kao i u slabo plaćenim sektorima javnog gospodarstva (Kartusch, 2001). Dok su sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća zapadnoeuropske zemlje bile odredišta trgovcima, koji su dovodili žene i muškarce uglavnom iz Azije i Latinske Amerike, situacija se promijenila nakon sloma komunističkih režima ranih devedesetih pa tako sve više osoba iz

* U radu su sudjelovale Ivana Vasić, Jelena Mališa i Maja Roginić, apsolvantice Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

istočnoeuropskih zemalja postaje glavna grupa na “tržištu trgovine ljudima” na području Zapadne, Središnje i Jugoistočne Europe. Iako trgovina ljudima pogađa sve, žene, muškarce, djevojčice i dječake prema postojećim podacima, većina žrtava trgovanja ljudima su žene i djevojčice (www.cia.gov/csi/monograph/women/trafficking.pdf). Ova karakteristika u vezi sa spolom, kada je u pitanju trgovanje ljudima, u velikoj je mjeri uzrokovana siromaštvom ženske populacije i kršenjem ekonomskih i socijalnih prava žena. Od ranih devedesetih, trgovina ljudima pojavljuje se i postaje ozbiljan problem u regiji Jugoistočne Europe (www.stabilitypact.org). Iako ovaj problem privlači sve veću pozornost na političkom planu, on je još uvijek daleko od rješenja. Međunarodna priroda ove vrste kriminala, njegovi složeni uzroci i nedovoljan stupanj svijesti o postojanju problema, uz nedovoljno usklađene kaznene zakone pogođenih država, otežava borbu protiv ove vrste kriminaliteta. Drugi čimbenik, koji doprinosi niskoj razini adekvatnog reagiranja na ovaj problem, jest restriktivni pristup vlada u borbi protiv “ilegalne migracije”, organiziranog kriminala i (ilegalne) prostitucije, uz nedovoljno poklanjanje pozornosti programima za zaštitu prava žrtava. Ovakav uski pristup problemu onemogućava ostvarivanje temeljnih ljudskih prava žrtvama trgovanja ljudima, kao i provođenje potrebnih mjera sprječavanja trgovanja ljudima. Potrebno je, dakle što više govoriti o ovom problemu kako bi reakcije na njega postale učestalije i primjerenije.

2. Definiranje pojma trgovanje ljudima

Trgovanje ljudima dio je nove terminologije u predstavljanju problema ropskog položaja ljudi. Stoga bi najjednostavnija definicija ovog pojma glasila da je “trgovanje ljudima, posebno ženama i djecom, trgovanje ljudskom bijedom, te predstavlja jedan od najvećih zločina našeg doba” (Bjelica, 2001; Cockburn, 2003).

Donedavno nije postojala univerzalna definicija trgovanja ljudima, već su se organizacije koje rade na suzbijanju ovog problema služile različitim definicijama. Jedna od šire prihvaćenih definicija jest ona od strane Ujedinjenih naroda, prema kojoj je trgovanje ljudima “vrbovanje i/ili prijevoz, prebacivanje, skrivanje i primanje osoba upotrebom sile ili prijetnjom i drugim oblicima prisile, otmice, prijevare, obmane, zlorabotrebne autoriteta ili položaja pretpostavljenog, prijevarom ili drugim oblicima prinude u cilju seksualnog ili ekonomskog iskorištavanja radi stjecanja profita i koristi trećeg lica i/ili grupe (makroa, svodnika, trgovaca, posrednika)” (Protokol UN-a o trgovanju ljudima, 2000:68).

Prema definiciji MUP-a RH, trgovanje ljudima ili “trafficking”, obuhvaća “sve radnje koje uključuju regrutiranje, transport unutar ili izvan granica zemlje, kupnju, prodaju, transfer, primitak ili pružanje zaklona osobi na osnovi prijevare, prisile, uključujući i prijetnje nasiljem, zlorabotrebu moći kako bi se osoba držala u nedobrovoljnom položaju obveze bez obzira na plaću, u kućanstvu, u prisilnom radu ili ropskim uvjetima te u zajednici izvan one u kojoj je osoba živjela kad su prijevara ili prisila nastale” (www.mup.hr/31.aspx).

Prema *Trafficking Victims Protection Act* (2000, prema Newman, 2003) postoje dva oblika trgovanja ljudima: u svrhu seksualnog iskorištavanja te trgovanje ljudima koje podrazumijeva regrutiranje, smještaj, prijevoz, pribavljanje ili dobivanje osoba za rad te druge usluge uporabom sile, prijezare ili iznude u svrhu podvrgavanja prinudnom radu, otplati nelegalnog dugovanja ili ropstvu.

Također, trgovanje ljudima definira se još kao "kriminalni oblik komercijalnog trgovanja ljudima koji su podvrgnuti raditi radnje bez osobnog pristanka poput prošenja, pružanja seksualnih usluga (npr. prostitucija ili dogovoreni brak), neslobodnog rada (npr. robovski rad u raznim tvornicama). Trgovanje ljudima uključuje proces uporabe fizičke prisile, prijezare, zloporabe, obmane i drugih oblika prisile i zastrašivanja u svrhu nabavljanja, regrutiranja, smještanja i prijevoza ljudi (*Trafficking in human beings*, <http://en.wikipedia.org>).

Ipak treba biti oprezan kada se govori o trgovanju ljudima jer se često ovaj pojam rabi za označavanje širokog raspona djelatnosti, od dobrovoljne migracije do seksualnog iskorištavanja uključivanjem u prostituciju (Štulhofer, Raboteg-Šarić, Marinović, 2002). Trgovanje ljudima ima neke zajedničke karakteristike s krijumčarenjem stranaca i ilegalnim migracijama, ali i svoje razlikovne karakteristike koje uključuju osobito ozbiljno kršenje ljudskih prava (AP Worldstream, 2001). Stoga treba napraviti jasnu granicu između krijumčarenja ljudima i trgovanja ljudima. Krijumčarenje ljudi (engl. *smuggling*), iako se najčešće odvija u po život opasnim i ilegalnim uvjetima, odnosi se na one ljude koji su dobrovoljno dali svoj pristanak i prestaje u trenutku kada oni stignu na mjesto odredišta, dok trgovanje ljudima uključuje daljnju eksploataciju žrtava zbog profita. Krijumčarenje je uvijek međunarodno, dok trgovanje ljudima to ne mora biti (Bjelica, 2001; Belušić i sur., 2006).

3. Opseg i kretanje trgovanja ljudima u svijetu i Hrvatskoj

Točan opseg i kretanje trgovanja ljudima nemoguće je odrediti s obzirom na ilegalnu prirodu ove pojave (*Trafficking in human beings*, <http://en.wikipedia.org>). Postoje općenite procjene, ali je njih teško potvrditi s obzirom na to da su ovisne o kontekstu i izvoru informacija. Treba naglasiti kako trgovanje ljudima u mnogim zemljama nije specifično definirano kao kazneno djelo *per se*, već se kažnjava i evidentira unutar drugih kategorija (ilegalno usvajanje djeteta, otmice, trgovanje ljudskim organima, seks-turizam) (Newman, 2003).

Trgovanje ljudima podrazumijeva dobro strukturiranu i visoko hijerarhijski organiziranu kriminalnu grupu, koja obuhvaća niz sudionika. Svaka od njih izvršava svoj dio zadatka, neovisno jedna od drugih (Bajraktarević, 2000) stoga nije iznenađujuće kako prilikom uhićenja pojedinci izjavljuju da se međusobno ne poznaju, iako su radili u istoj organizaciji.

Što se tiče Europe, intenzivan porast trgovanja ljudima bilježi se poslije Hladnog rata, najviše zbog činjenice kako sve više ljudi zbog ekonomske situacije u svojim zemljama (većinom zemlje bivšeg Varšavskog pakta i SSSR-a) nastoje

pod svaku cijenu naći bolji život u zemljama Zapadne Europe. Može se reći kako međunarodne granice i politički entiteti znače sve manje, dok ekonomski interesi i potrebe znače sve više (Salt i Stein, 1997). Među državama Europske unije mnoge su granice izbrisane, a i određen broj zemalja članica 1990. godine potpisao je Schengenski sporazum kojim su ukinute granične i carinske kontrole putnika i robe između tih zemalja. Kao posljedica toga, zemlje Europske unije, ali i ostale zemlje, postale su središtima vala ilegalnih imigranata, a samim time i pojačanog djelovanja organiziranog kriminala.

Zemljama podrijetla ilegalnih imigranata smatraju se Poljska, Češka te zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza (Nađ, 1998; Gaković-Mrzljak, 2003). U objavljenom studiji "Trgovina ženama i djecom zbog seksualnog iskorištavanja na Balkanu" Međunarodne organizacije za migracije (IOM), rađenoj u suradnji s Paktom o stabilnosti navodi se kako svake godine s istočnog dijela kontinenta prema zapadnim zemljama u potragu za boljim životom kreće 120.000 žena i djece. Od tog broja, tisuće završe kao bijelo roblje. Isto istraživanje navodi da s Balkana i njemu susjednih zemalja u Zapadnoj Europi završi više od 6.000 žena, najviše kao prostitutke. Procjenjuje se da su stvarne brojke mnogo više (www.iom.int).

Određeni podaci pokazuju kako se u zemlje Zapadne Europe godišnje "proda" između 300.000 do 500.000 žena i djece, u Aziji u istom razdoblju oko 250.000, a u SAD-u oko 50.000 žena i djece, od čega 10.000 iz Južne Amerike. Ukupan broj osoba obuhvaćenih trgovanjem ljudima u jednoj godini iznosi 4 milijuna. Prema podacima IOM-a, godišnja dobit od trgovanja ženama radi seksualnog iskorištavanja premašuje brojku od 12 milijardi američkih dolara (Arlacchi, 2001, prema Marinović, 2001).

Izvješća CIE procjenjuju da su oko 40.000 žena i djece dovedeni u SAD svake godine pod lažnim obećanjima o boljem životu i prisiljeni su raditi u prostituciji, u nekom obliku prisilnog rada ili kao sluga (Belušić i sur., 2006:55).

UN procjenjuje da je oko 4 milijuna žena "trafikirano" iz jedne zemlje u drugu i unutar samih zemalja te da godišnja zarada od trgovanja ljudima iznosi 5-7 milijardi američkih dolara, dok IOM tvrdi da je godišnji prihod od trgovanja ljudima oko 8 milijardi dolara, od čega se najveći dio ulaže u širenje seks industrije i doprinosi rastu organiziranog kriminala (<http://action.web.ca/home/catw/readingroom.shtml>).

Države Srednje i Južne Afrike, u prvom redu Nigerija, zemlje Bliskog Istoka i Srednje Azije, članice Ruske Federacije te Ukrajina navode se kao najčešća izvorišta žrtava. Odredište su gotovo sve zemlje svijeta, gdje god osobe stavljene u ropski položaj mogu svojim vlasnicima donijeti bilo kakvu dobit. Primjerice, u Nizozemskoj gdje radi 25 000 prostitutki, većina njih je iz Srednje i Južne Europe, najviše iz Rumunjske i Albanije. Zabrinjavajući podaci dolaze iz Albanije gdje se, prema nekim izvorima, djevojčica može "nabaviti" za samo 100 dolara. Nerijetko i sami roditelji prodaju svoju djecu (Filipas, 2004).

Prema procjenama UN-a, svake se godine oko 2 milijuna djece godišnje kupuje i prodaje radi seksualne i fizičke eksploatacije. Na Tajlandu, nevladine organizacije koje rade na području prevencije trgovanja ljudima, procjenjuju kako su jedna trećina svih prostitutki zapravo djeca ispod 18 godina starosti, od kojih su mnoga "uvezena" iz drugih zemalja (www.unicri.it/www/trafficking/minors/countries.php). Zabrinjavajuće vijesti dolaze iz Rusije gdje su, prema izvješću World Vision Middle East/Eastern Europe (www.alertnet.org), između 20 i 25% djelatnika u seksualnoj industriji maloljetnici. Zaključci ovog izvješća upućuju kako Rusija sve više postaje odredište dječjeg seksualnog turizma.

Što se tiče Hrvatske, ona se opisuje kao primarno tranzitna zemlja za žene "trafikirane" većinom iz Moldavije, Ukrajine, Rumunjske, Mađarske, Bugarske, BiH i Slovačke u zemlje Zapadne Europe, no prema izvješću američkog State Departmenta iz 2004., Hrvatska sve više postaje zemlja odredišta za žene iz BiH, sezonski "trafikirane" u svrhu seksualne eksploatacije u primorskim turističkim gradovima (<http://www.state.gov>).

Prema Bjelici (2001) Hrvatska je zemlja tranzita, odredišta i porijekla. Samo u 2002. godini, 198 stranih državljanke deportirano je iz Hrvatske u zemlje porijekla, dok je desetak hrvatskih državljanke pronađeno u Španjolskoj, Švicarskoj i Italiji.

U trgovanju ženama i djecom u Hrvatskoj mogu se razlikovati dvije etape. U prvoj polovici devedesetih godina 20. stoljeća takvo se trgovanje uglavnom koncentriralo na Zagreb i njegovu okolicu, a glavni put dolaska žrtava trgovanja ljudima vodio je iz Mađarske. Kasnije, u drugoj etapi, nekoliko je putova iz Bosne i Hercegovine zamijenilo "mađarsku rutu". Trgovanje je postalo geografski rasprostranjenije, a posao je proširen na turistička mjesta koja posjećuje vojno osoblje, pogotovo inozemno, smješteno u BiH. Problem trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja postaje sve veći problem i na Kosovu (<http://www.guardian.co.uk/international/story/>).

Prema tvrdnjama u IOM-u, glavni putovi, čini se, vodili su uglavnom iz bivše Savezne Republike Jugoslavije u Mađarsku i Austriju, a alternativni kroz BiH i Hrvatsku prema Sloveniji, ili preko mora, od Hrvatske ili, češće od albanske obale prema Italiji.

U razdoblju od 1998. do 2000. godine državne institucije Republike Hrvatske priznale su samo 22 slučaja trgovanja ljudima, no unatoč tomu, tadašnja vlast je i dalje tvrdila kako trgovanja ljudima kod nas nema i kako je Hrvatska samo tranzitna zemlja na putu prema Zapadu (Gaković-Mrzljak, 2003).

U drugom izvoru (Štulhofer, Raboteg-Šarić, Marinović, 2002) navodi se da je od 1998. do 2000. godine, prijavljeno samo pet kaznenih djela koja se tiču trgovanja ljudima prema članku 175. Kaznenog zakona Republike Hrvatske te 21 djelo prema članku 178. Kaznenog zakona. Prema podacima (Miljuš, 2003) nekih istraživanja iz 2003. godine u našoj je zemlji zabilježeno 13 žrtava trgovanja ljudima.

Prema izvorima UN-a (Filipas, 2004), od pola milijuna ljudi koliko ih godišnje uđe u zemlje EU, svaka deseta žrtva prošla je kroz BiH. Ta, tzv.

“balkanska ruta” podijeljena je, tako da srpski kriminalci drže “monopol” nad Kinezima, a bosanski se uglavnom bave Irancima, Turcima i Kurdima koje dijele s crnogorskom mafijom. Kao glavne rute trgovanja navode sljedeće: bivši SSSR – Srbija – Mađarska – Austrija te bivši SSSR – Srbija – BiH – Hrvatska – Italija. Upravo iz te druge rute hrvatska policija je od 2002. do 2004. godine registrirala 18 slučajeva trgovanja ljudima. Policija ne negira da Hrvatskom prolaze i žrtve trgovanja ljudima pa sve više surađuje s policijama drugih zemalja i Interpolom (<http://www.sindikotpolicije.hr>).

Gore navedeni podaci ukazuju kako trgovina ljudima postaje jedan od najvažnijih svjetskih problema. Prema nekim istraživanjima, trgovanje ljudima treći je po redu svjetski problem, odmah iza trgovanja drogom i trgovanjem oružjem (Trafficking in human beings, <http://en.wikipedia.org>).

4. Prevenција trgovanja ljudima

4.1. Mogući uzroci trgovanja ljudima

Iako je problem trgovanja ljudima već odavno prepoznat i u njegovo rješavanje tog problema uključene su gotovo sve države svijeta, čini se kako se ne nazire početak kraja ovom problemu. Zašto je tomu tako, postoji više odgovora. Ovdje se ističu samo neki koji se čine najviše mogućima.

Jedan od mogućih odgovora jest novac. Ranije navedeni podaci govore o milijunskim iznosima koji se godišnje “okrenu” i to je sasvim dovoljno da se posao nastavi. Je li moguće da je novac danas vrijedniji od ljudskog života? Očito jest, kada je trgovanje ljudima treći globalni problem i kako stvari stoje, nema naznaka za smanjivanjem u dogledno vrijeme.

Drugi mogući odgovor jest korupcija. Trgovanje ljudima odvija se unutar visoko strukturiranih grupa koje su dobro uhodane i koje ne prezaju od podmićivanja državnih službenika na visokom položaju kako bi nastavile s djelovanjem. Taj podatak nije iznenađujući jer je korupcija već odavno prepoznata kao globalni fenomen i niti jedna zemlja nije sama u tom problemu. Sprega korupcije i vlada država vrlo je očita. Nemoguće je da u bilo kojoj zemlji može djelovati neka organizirana skupina, bilo to i ilegalno, a da nije poznata u najmanju ruku policiji. Policijski djelatnici izvještavaju o problemima, od kojih je sigurno i problem trgovanja ljudima, ali i nakon svih tih izvješća, još uvijek je u nekim zemljama trgovanje ljudima toliko rašireno, da je postala gotovo uobičajena pojava. Primjerice, u Nigeriji, jednoj od zemalja porijekla, korupcija u državnim institucijama više je pravilo nego iznimka (www.westafricanreview.com/vol4.1/agbu.html) pa je problem trgovanja ljudima gotovo u sjeni ostalih problema.

Treći mogući odgovor jest ponuda i potražnja. Nažalost, na problem trgovanja ljudima može se (a ponekad je to i nužno) gledati s pozicije čiste trgovine robom. Sve dok postoji potražnja za ljudima kao stvarima koje se iskorištava, preprodaje, a na kraju odbacuje kao isluženu stvar, dotle će postojati

i trgovci koji nude upravo tu robu s isključivo jednim ciljem – stjecanjem većeg profita.

4.2. Problematika prevencije trgovanja ljudima

Bitna polazna točka za poduzimanje bilo kakvih mjera protiv trgovine ljudima jest jasno definiranje trgovanja ljudima kao kaznenog djela (<http://www.osce.org/documents>). Ukoliko kazneno djelo nije jasno i točno definirano, elaboracija načina rješavanja problema i potraga za najboljim načinom djelovanja u vezi s tim kaznenim djelom nije moguća. Bez jasne definicije, također je nemoguće uključiti međudržavnu suradnju. Dok se državne institucije i nevladine organizacije ne usredotoče na isto kazneno djelo i dok ne identificiraju iste karakteristike žrtava tog djela, predloženim rješenjima će nedostajati koordiniranost i učinkovitost.

Kazneni zakoni značajnog broja zemalja ne sadrže definiciju posebnog kaznenog djela trgovine ljudima pa se kažnjavanje odvija u okviru drugih postojećih zakona ili ga uopće nema (Kartusch, 2001:46). Primjerice, trgovina ženama radi prisilne prostitucije tretira se odredbama protiv krijumčarenja i kaznenih djela u vezi s prostitucijom, kao što je svodništvo ili širenje prostitucije. Ograničeni doseg ovih zakona omogućava da trgovci ljudima budu osuđeni na relativno niske kazne, a to nije u skladu s ozbiljnom i brutalnom prirodom kaznenog djela trgovine ljudima (OSCE/ODIHR, 1999:3). Ponekad se i prema žrtvama trgovine ljudima kazneno postupuje zbog ilegalnog ulaska u zemlju ili ilegalnog rada, zbog toga što se zakoni automatski i mehanički primjenjuju. Štoviše, naponi u borbi protiv trgovine ljudima pokazuju da vlade država izjednačavaju trgovinu ljudima s radom u seks industriji, bez obzira je li u pitanju prisilni rad ili ne. Mnoge države koje imaju posebno kazneno djelo trgovine ljudima, kažnjavaju samo trgovinu ljudima za prostituciju, ne pokrivajući ostala područja rada ili aktivnosti u kojima su ljudi zatočeni u ropstvu, prinudnom radu i služenju (Kartusch, 2001:46). Primjerice, jedina zakonska obvezujuća međunarodna definicija trgovine ljudima sadržana je u Protokolu UN-a o trgovini ljudima (Protokol UN-a o trgovanju ljudima, 2000). Iako ova definicija ima pozitivnih strana, pažljivim uvidom u nju može se primijetiti kako termini “seksualna eksploatacija i “eksploatacija prostitucije” nisu jasno određeni. Ovaj je čin namjeran, jer Protokol ne može prejudicirati kako će vlade raznih država tretirati prostituciju u svojim vlastitim zakonodavstvima. Suprotno tomu, specijalni izvjestitelj UN-a (www.unhcr.ch/html/menu2/7/b/mwom.htm) usvojio je definiciju koja je suštinski ista, ali suprotno definiciji Protokola UN-a, ne koristi nejasne termine, kao što je “seksualna eksploatacija”, nego termine poput “prinudni rad” i “ropski položaj”, a koji su definirani u raznim instrumentima međunarodnih ljudskih prava. Problem nepostojanja zasebnog kaznenog djela trgovine ljudima ponajviše se ističe u činjenici što se sva ranije navedena djela mogu promatrati zasebno pa su tako i kazne manje. Također, kazne za trgovanje ljudima nisu u dovoljnoj mjeri

proporcionalne težini prirode ovog djela i nisu dovoljno "odvraćajuće". Postojeći dokazi ponekad nisu dostatni za kažnjavanje osumnjičenih za trgovinu ljudima, ali jesu za zakonsko kažnjavanje zbog kaznenih djela nanošenja tjelesnih povreda ili silovanja. Ipak, bitno je naglasiti kako postojanje zakonske regulative za takva kaznena djela ne može zamijeniti potrebu za regulativom koja će se odnositi na samu trgovinu ljudima, već je treba koristiti kao dodatnu ili pomoćnu.

Jedan od gorućih problema vezanih uz trgovanje ljudima jesu kazne za trgovanje ljudima, koje u mnogim zemljama nemaju ozbiljnog učinka na trgovce ljudima jer su premale. U gotovo svim državama, kazne za prenošenje droge mnogo su strože od kazni za kupovinu i prodaju ljudskih bića. Priroda i ozbiljnost kaznenih mjera može utjecati na napore koji se ulažu u progon trgovaca ljudima, kao što je slučaj u nekim zemljama koje zahtijevaju da prije primjene međunarodnih zahtjeva za razmjenom informacija, pomoći ili izručenjem, kazne za osumnjičene budu strože od praga koji postavljaju domaći zakoni (Preporuka R (2000) 11).

Trgovci ljudima ponekad djeluju kroz aktivnosti pravnih osoba, kao što su turističke agencije, agencije za bračno posredovanje, sex-shopovi, noćni klubovi, bordeli ili agencije za zapošljavanje. Ukoliko ne postoji kaznena odgovornost takvih pravnih osoba, za njihove aktivnosti gotovo i nema kazne. Kažnjavanje fizičkih osoba nije dovoljno učinkovito u potrazi za glavnim počiniteljima kaznenih djela trgovine ljudima. U tim slučajevima, djelovanje pravnih osoba nastavlja se nekažnjeno tako što se pronalaze osobe koje zamjenjuju pojedince u zatvoru. U mnogim slučajevima teško je dokazati umiješanost fizičkih osoba koje rade za pravne osobe. Štoviše, glavnu dobit ostvaruju upravo pravne osobe umiješane u trgovinu ljudima, a ne pojedinci koji samo surađuju (Kartusch, 2001).

Trgovanje ljudima nije jedini zločin počinjen nad žrtvama takve trgovine. One su često podvrgnute prijetnjama, psihičkom i fizičkom nasilju, lišavanju slobode: oduzimaju im se dokumenti, prinuđeni su raditi bez materijalne naknade, primoravaju se na počinjenje pobačaja, a u velikom broju slučajeva u zločin su umiješani i državni službenici (Kartusch, 2001).

Kao posljednje, mada ne i najmanje bitno, trgovina se ljudima često proteže izvan državnih granica. Ova činjenica otežava napore u pronalasku i hvatanju osoba koje su uključene u trgovanje ljudima. Nažalost, sama činjenica da se odgovorne osobe ne nalaze na području zemlje u kojima je podignuta kaznena prijava dovoljna je da se napori u prevenciji trgovanja ljudima uspore.

4.3. Strategijske osnove prevencije trgovanja ljudima

Uzimajući u obzir kompleksnu i raznovrsnu prirodu trgovine ljudima i njenih glavnih uzročnika, učinkovita strategija sprječavanja trgovine ljudima ne smije biti ograničena samo na kažnjavanje kao posljedicu takve trgovine. Države su obvezne poduzeti odgovarajuće mjere za prevenciju trgovine ljudima. Potreba

za ujednačenom multidisciplinarnom politikom u sprječavanju trgovine ljudima priznata je u svim državama, kao i regionalnim i međunarodnim organizacijama. U predgovoru Protokola UN-a o trgovini ljudima, kao i od Savjeta Europe (Kartusch, 2001), naglašena je nužnost za integracijskim i koordiniranim pristupom ovom problemu koji se sastoji od **prevencije, zaštite žrtava i kažnjavanja počinitelja** takvog kaznenog djela. Strategija prevencije trebala bi sadržavati kratkoročne i srednjoročne mjere, poput informativnih kampanja i podizanja razine svijesti potencijalnih žrtava. Što se tiče dugoročne perspektive, strategija bi trebala imati za cilj poboljšanje ekonomskog i socijalnog položaja grupa koje su posebno ranjive u zemljama porijekla. Pored toga, restriktivni imigracijski zakoni i politika u zemljama odredišta također doprinose porastu ilegalne migracije i trgovine ljudima, a proširenje mogućnosti legalne migracije radi pronalaženja posla ili profesionalne obuke moglo bi imati zaštitni učinak u odnosu na trgovinu ljudima.

Odakle krenuti? Jasno, od samog početka, što je u ovom slučaju podizanje razine svijesti o problematici trgovanja ljudima (Kartusch, 2001; <http://www.osce.org/documents>). Osobe koje odlaze u imigraciju često nemaju dovoljno informacija zbog čega su prinuđene obratiti se posrednicima za pomoć pri pronalaženju posla u inozemstvu. Ti posrednici mogu biti i krijumčari koji im jednostavno pomažu pri prelasku državne granice, ali isto tako mogu biti i trgovci ljudima. Kampanje za podizanje svijesti ljudi stoga predstavljaju bitan element u pružanju dovoljne količine informacija potencijalnim žrtvama trgovine ljudima kako bi te osobe imale mogućnost donošenja pravih odluka u vezi s mogućim zapošljavanjem izvan država u kojima žive. Ovakve kampanje trebaju sadržavati obavijesti što je to trgovina ljudima, o postojećim mogućnostima i uvjetima legalne migracije, podatke o zapošljavanju u zemljama odredišta, o stvarnim zaradama u određenim zemljama, kako bi potencijalni imigranti mogli procijeniti koliko su poslovne ponude koje dobivaju realne (www.mnadvocates.org). Trgovci ljudima obećavaju ogromne sume novca, a njihove žrtve nemaju dovoljno mogućnosti saznati jesu li te ponude stvarne ili ne. Takve kampanje trebaju se provoditi u zemljama porijekla uz suradnju s nevladinim organizacijama, kojima treba pružiti adekvatnu financijsku pomoć, dok zemlje tranzita i odredišta trebaju pružiti podršku vladama i nevladinim organizacijama u zemljama porijekla u naporima za provedbu takvih kampanja.

Osim potencijalnim žrtvama, informativne kampanje trebaju se obratiti cjelokupnoj javnosti, kao i zakonodavnim vlastima i ostalim profesionalnim službama, za koje postoji vjerojatnost da su u kontaktu s potencijalnim žrtvama trgovine ljudima (Kartusch, 2001).

Pripadnicima visokorizičnih grupa treba osigurati informacije o metodama regrutiranja koje koriste trgovci ljudima, o zakonskim uvjetima za legalnu migraciju u druge zemlje, o mogućnostima zarade u tim zemljama, o seksualno prenosivim bolestima, osobito AIDS-u, što je povezano s radom u seks industriji, kao i o organizacijama koje građani mogu kontaktirati radi dobivanja više informacija.

Trgovina ljudima najčešće počinje s migracijom, a glavni uzroci migracije nalaze se u ekonomskoj i socijalnoj nejednakosti između država i regija (www.atc.org.yu, www.action.web.ca/home/catw/readingroom.shtml). Ljudi koji žive u zemljama u razvoju ili u zemljama u tranziciji, a žele emigrirati zbog posla kako bi poboljšali izrazito nizak životni standard ili zbog sklapanja braka, često postaju žrtve trgovine ljudima. Inferioran položaj žena pred zakonom i u društvu uopće, često dovodi do toga da su žene kao grupacija, mnogo češće od muškaraca pogođene općim siromaštvom i nezaposlenošću. Sve te okolnosti dovode do toga da radnu migraciju sve više čine žene. Stoga je neophodno uzeti u obzir pitanje uloge spola u društvu prilikom planiranja strategija za poboljšanje ekonomske i socijalne situacije u zemljama polaska.

Spoj problema na ekonomskom planu i diskriminacije spola od osobite je važnosti za analizu situacije u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, kao i u zemljama bivšeg SSSR-a. Od početka 90-ih godina zemlje u tranziciji, u Središnjoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Europi, kao i u bivšem SSSR-u, postale su glavne polazne zemlje trgovine ljudima, ali i zemlje tranzita i porijekla takve trgovine. Usprkos napretku koji je postignut u ekonomskom razvoju ove regije, stope siromaštva i nezaposlenosti su se značajno povećale za vrijeme tranzicije (www.unicef-icdc.org/publications/index.html).

Ipak, uzroci trgovine ljudima, ne mogu se ograničiti samo na siromaštvo i teške ekonomske uvjete. Kako bi bile efikasne, preventivne strategije protiv trgovanja ljudima trebaju uzeti u obzir kako su određene grupe u društvu posebno ranjive na diskriminaciju čime se povećava rizik za postajanjem žrtve trgovanja ljudima. Na primjer, žene pripadnice nacionalnih manjina suočavaju se s dodatnim problemima zbog svog spola, ali i zbog toga što pripadaju manjinskoj grupi (multiplicirana diskriminacija) (www.ihf-hr.org/publicat.htm). Stoga, strategije koje se odnose na uzroke trgovine ljudima trebaju se baviti i položajem žena i djevojčica koje pripadaju manjinskim grupama. Sama činjenica kako su one ranjivije na trgovinu ljudima, zahtijeva dublju analizu kako bi se razvila primjerena strategija za eliminaciju ovakvog oblika multiplicirane diskriminacije.

Prevenција kršenja ljudskih prava vrlo je složeno pitanje, tako da je teško ukazati na najučinkovitije zaštitne mjere. Ipak, povezanost između položaja visoko rizičnih grupa u zemljama porijekla i njihove ranjivosti na trgovinu ljudima je očita i nevladine i međunarodne organizacije to često ističu. Strategije za efikasnu prevenciju trgovanja ljudima podrazumijevaju poduzimanje mjera u odnosu na uzroke koji određene osobe čine potencijalnim žrtvama trgovine ljudima. Poboljšanje položaja grupa ljudi (žene i djeca) koje su najčešće cilj trgovaca ljudima, u okviru socijalnih i zakonskih sustava zahtijeva širok, multidisciplinarni pristup te je neophodno izraditi analizu čitavog spektra čimbenika ovog složenog problema (Kartusch, 2001).

4.4. *Primjeri dobre prakse prevencije trgovanja ljudima u nekim zemljama Europe i SAD*

Italija je, uvažavajući potrebu podizanja svijesti o trgovanju ljudima, financirala TV kampanje o ovom problemu u Albaniji, iz koje svake godine sve više i više ljudi odlazi u Europsku uniju, najčešće ilegalno preko mora. Stoga je potpisala sporazum s Međunarodnom organizacijom za migraciju (IOM), kojim se omogućava rad 5000 Albanaca u Italiji u trajanju od godine dana. Cilj je tog sporazuma legalno zapošljavanje radne snage iz Albanije i s područja Balkana. Kandidati za odlazak na rad u Italiju moraju položiti testove iz jezika i profesionalne obučenosti. Svi koji polože testove unose se u IOM-ovu bazu podataka koja se šalje talijanskim vlastima i dostupna je na internetu radi konzultacije s talijanskim poslodavcima. Ukoliko se u bazi podataka nađe odgovarajući posao za odgovarajućeg kandidata, on dobiva dozvolu krenuti u Italiju s radnim ugovorom, što mu omogućava da odmah počne raditi (www.iom.int; www.dgimpiego.aile.it).

Novi zakon SAD-a o trgovanju ljudima (Zakon za zaštitu žrtava trgovine ljudima SAD-a, prema Kartusch, 2001:43) obvezuje američke vlasti na pokretanje i provođenje programa za podizanje svijesti javnosti, posebice među potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, u vezi s opasnostima trgovanja ljudima i zaštitnim mehanizmima koji su na raspolaganju žrtvama trgovanja ljudima. Nekoliko država bivšeg SSSR-a, kao što su Moldavija i Ukrajina, osnovale su ministarske odbore odgovorne za izdavanje dozvola onim tvrtkama koje organiziraju zapošljavanje ljudi u inozemstvu. Odbori mogu i oduzimati dozvole ukoliko otkriju postupke tvrtki kojima se krše zakoni. Potencijalni imigranti imaju mogućnost kod ovih odbora provjeriti ima li određena tvrtka koja nudi posao u inozemstvu dozvolu i je li registrirana u skladu sa zakonom (Kartusch, 2001). Ovaj zakon također kažnjava sve oblike trgovanja ljudima (Propis SAD (poglavlje 1590), dopunjen Zakonom o zaštiti žrtava trgovine ljudima i nasilja iz 2000; Propis SAD (poglavlje 1591), dopunjen h.r. 3244.ENR), iako se u zakonu razlikuju kazneno djelo "trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja" od ostalih oblika. Ovo je jedan od boljih primjera zakonske prakse koja prepoznaje kako se trgovanje ljudima ne odvija samo u području seks industrije, već i u ostalim područjima rada i pružanja usluga.

S obzirom na to da je za uspješnu prevenciju potrebna i jasna zakonska regulativa, neke su zemlje poput Austrije, Cipra, Nizozemske, Njemačke i Poljske uvrstile u svoje zakone trgovanje ljudima kao zasebno kazneno djelo, ali ipak ograničavaju djelo u svrhu prostitucije ili seksualnog iskorištavanja. Na Kosovu je u siječnju 2001., u zakonsku regulativu uvrštena definicija Protokola UN-a o trgovanju ljudima (Pravilo br. 2001/4 o zabrani trgovine ljudima na Kosovu, 2001).

Kažnjavanje svih sudionika koji su na bilo koji način uključeni u trgovanje ljudima od presudnog je utjecaja na prevenciju trgovanja ljudima. Stoga je ovo možda i najbitniji dio svih prevencijskih strategija kojem treba posvetiti veliku

pozornost. Nedavno usvojeni zakon Kosova protiv trgovine ljudima predviđa zatvorsku kaznu od dvije do dvanaest godina za osobe koje počine ili pokušaju počiniti kazneno djelo trgovanja ljudima. Za otežavajuće okolnosti kazna je od dvije do petnaest godina zatvora (ako je žrtva mlađa od osamnaest godina) ili od pet do petnaest godina (ako je izvršitelj kaznenog djela organizirao grupu osoba radi trgovine ljudima), (Pravilo br. 2001/4 o zabrani trgovine ljudima na Kosovu, 2001).

Zakonodavstvo SAD-a za trgovinu ljudima (Propis SAD (poglavlje 1590), dopunjen Zakonom o zaštiti žrtava trgovine ljudima i nasilja iz 2000, prema Kartusch, 2001:52) predviđa kaznu i do dvadeset godina zatvora. Uz otežavajuće okolnosti, npr. ukoliko je posljedica trgovine uzrok smrti žrtve, ukoliko je kazneno djelo sadržavalo otmicu ili seksualnu zloupotrebu ili je počinjeno uz uporabu sile, prijetnje ili prinude, ili je žrtva bila mlađa od četrnaest godina, zatvorska kazna može biti i doživotna.

U Belgiji, objekti u kojima je počinjeno kazneno djelo mogu biti zakonski zatvoreni već za vrijeme sudskog procesa, ukoliko postoje dokazi da su socijalni zakoni prekršeni pod osnovanom pretpostavkom kako se radi o trgovanju ljudima. Belgijski kazneni zakon (Kazneni zakon Kraljevine Belgije čl. 36, prema Kartusch, 2001:52) također omogućava zapljenu objekata u vlasništvu optužene osobe, nastalih iz trgovine ljudima. U slučajevima trgovanja ljudima, zapljena se može provesti čak i ako dotični objekti nisu u vlasništvu optuženog/optuženih. Sva zarada koju je optuženi stekao na ilegalan način (ili ekvivalentan iznos novca, ukoliko zarada nije dostupna) može biti oduzeta. Ukoliko je osoba trgovanjem ljudima zaradila novac ili zarađivala za kazneno djelo, taj novac postaje vlasništvo države po završetku sudskog procesa. Ova se državna odluka, međutim, ne može primijeniti ukoliko postoje i žrtve kaznenog djela. U takvim slučajevima zaplijenjena imovina se upućuje u fond za pomoć žrtvi umjesto državi, što omogućava žrtvama trgovanja ljudima, koje su preprodane u prinudnu prostituciju, podizanje građanskih tužbi protiv trgovca za isplatu plaća koje im je nasilno uskratio (Kazneni zakon Kraljevine Belgije, prema Kartusch, 2001:53). Belgijski kazneni zakon za osobe za koje se dokaže da su sudjelovale u trgovanju ljudima baveći se, bilo svojim uobičajenim djelatnostima, bilo udruživanjem s kriminalnim organizacijama, predviđa oduzimanje određenih prava, kao što je pravo svjedočenja ili pravo bavljenja javnim poslovima.

Kazneni zakon Cipra (u dijelu Osiguranje specijalne zaštite osoba žrtava seksualne eksploatacije i ostalog vezanog uz to (čl. 7., st. 2), prema Kartusch, 2001:53) omogućava sudu, da uz bilo koju presudu, može naložiti počinitelju kaznenog djela platiti sve ili djelomične troškove suđenja, kao i troškove koji mogu nastati u tijekom osiguranja obveze države za pružanje zaštite i pomoći žrtvama kaznenog djela.

Veliki broj zemalja uveo je strože zakonske kazne za slučajeve trgovine ljudima koje su počinile organizirane grupe kriminalaca, npr. Belgija i Kosovo (Pravilo br. 2001/4 o zabrani trgovine ljudima na Kosovu, 2001). Austrija je kao posebno kazneno djelo uvela udruživanje, organiziranje i sudjelovanje u

kriminalnim grupama radi trgovanja ljudima (Kazneni zakon Republike Austrije, 1974, amandman I, 112/1997 i 34/2000).

Jedna od glavnih nositelja bilo koje preventivne strategije jest svakako i policija. Albanija i Latvija (www.un.org/womenwatch) osnovale su specijalne policijske odjele za borbu protiv trgovine ljudima. U Bugarskoj je, također osnovana specijalna policijska jedinica u okviru uprave Državno-granične policije (NBPS) koja se bavi istragom, prikupljanjem dokaznih dokumenata, provođenjem združenih akcija i razmjenjivanjem informacija s ostalim državnim i međunarodnim pravosudnim službama (www.humanrights.co.int/equality/eng/). U Ujedinjenom Kraljevstvu, jedinica u okviru gradske Policije u Londonu (Kartusch, 2001), između ostalog, provodi istrage o prinudnoj prostituciji, trgovini ženama i organiziranom kriminalu. Temeljni zadatak ove jedinice je osiguravati sigurnost i zaštitu žrtava. Sve se istrage uglavnom provode na pronalaganju podataka i dokaza i ne oslanjaju se samo na svjedočenje žrtava.

SAD su oformile Specijalne jedinice protiv iskorištavanja radnika (WETF) radi sprječavanja eksploatacije radnika, kao i radi istrage i kažnjavanja, od kojih su mnogi posljedica trgovine ljudima (www.usdoj.gov/crt/crim/wetf.htm).

Jedan od najvećih problema vezanih uz kazneno djelo trgovanja ljudima je što osobe optužene za činjenje tog kaznenog djela često nisu građani zemlje u kojoj im se sudi. No, neke su europske zemlje našle odgovor i na takve probleme (Kartusch, 2001). Prema austrijskom kaznenom zakonu (Kazneni zakon Republike Austrije, 1974, amandman I, 112/1997 i 34/2000), kaznena djela trgovanja ljudima počinjena u inozemstvu mogu biti pod sudskom nadležnošću Austrije ukoliko je to kazneno djelo ugrozilo interese Austrije, (npr. ukoliko je žrtva državljanin Austrije) ili u slučaju kada počinitelj ne može biti isporučen drugoj državi, bez obzira na kazneni zakon strane države gdje je kazneno djelo počinjeno.

Državljanima Belgije, kao i građanima bez belgijskog državljanstva, za koje se utvrdi da su počinili kazneno djelo trgovanja ljudima izvan belgijskih granica, a zatekli su se u njoj, mogu biti sudski gonjeni u Belgiji, čak i ako belgijske vlasti nisu primile žalbu ili nisu službeno obaviještene od strane vlasti dotične strane zemlje (Zakon o kaznenom procesu Kraljevine Belgije, prema Kartusch, 2001:62). Također, kazneni zakon Cipra određuje da sva kaznena djela trgovine ljudima, počinjena od bilo koje osobe, u bilo kojoj državi, spadaju pod nadležnost Kaznenog suda Cipra (Kartusch, 2001:63).

5. *Prevenција trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj*

Trgovanje ljudima jedan je od najunosnijih krijumčarskih poslova u regiji koji djeluje preko brojnih ruta. Hrvatska se nalazi na glavnoj tranzitnoj ruti kojom se trguje ljudima iz istočnih zemalja u bogatu Zapadnu Europu. Iako je Hrvatska pretežno tranzitna zemlja, nužno je prepoznavanje ozbiljnosti ovog problema od strane vlade i njegova prevencija prije no što se stanje još više pogorša (www.usembassy.hr).

Od najznačajnijih inicijativa koje je RH poduzela u sklopu prevencije trgovanja ljudima u ovome području ističe se njeno prisustvovanje Bruxelleskoj konferenciji u rujnu 2002., na kojoj je usvojila Bruxellesku deklaraciju, prvi europski dokument koji u cjelovitosti regulira problem trgovanja ljudima i na temelju kojeg je donesen hrvatski Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima (u daljnjem tekstu Nacionalni odbor) (Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima, 2002).

U svibnju iste godine odlukom Vlade RH osnovan je Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima, a članove odbora čine predstavnici tijela državne uprave, organizacija civilnog društva i medija (www.ljudskaprava-vladarh.hr).

Od veljače 2003., postoji poseban SOS telefon za žrtve trgovanja ljudima (www.ljudskaprava-vladarh.hr), a Ministarstvo vanjskih poslova na svojoj internet stranici nudi popis diplomatskih predstavništva RH u svijetu s brojevima telefona i adresama za potencijalne žrtve hrvatskog državljanstva (www.mvpei.hr).

Ipak, do 2004. godine, problemu se pristupalo neodgovorno. Nacionalni odbor se od svog osnutka sastao tek četiri puta, a prema izvješću Ministarstva vanjskih poslova SAD-a (sredina 2004.), Vlada RH nije ispunila minimum standarda za eliminaciju trgovanja ljudima, tj. nisu postojali dokazi o napredovanju tijekom 2003. Drugim riječima, nisu izdvojena dovoljna sredstva za aktivnosti usmjerene na borbu protiv trgovanja ljudima (www.state.gov). Tijekom 2004., Hrvatska je načinila određene pomake: u listopadu iste godine izmijenjen je članak 175. Kaznenog zakona, kojim se hrvatska definicija trgovanja ljudima izjednačuje s međunarodnom (Nacionalni program za suzbijanje trgovanja ljudima, 2004). Osim Kaznenog zakona (Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01 i 105/04), trgovanje ljudima uređeno je i drugim zakonskim aktima: Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (Narodne novine, br. 88/01 i 12/02), Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99 i 62/03), Zakon o strancima (Narodne novine, br. 109/03), Zakon o zaštiti svjedoka (Narodne novine, br. 163/03) te Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (Narodne novine, br. 151/03). Izmjenama Zakona o kaznenom postupku i Zakona o sudovima za mladež (Narodne novine, br. 111/97, 27/98 i 12/02) izgrađene su normativne pretpostavke za zaštitu ugroženih svjedoka, pa tako i žrtava trgovanja ljudima. U slučaju kada su žrtve maloljetne, Zakonom o sudovima za mladež propisani su oblici zaštite tijekom kaznenog postupka pred sudom, posebice od sekundarne viktimizacije. Zakonom o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela omogućeno je kažnjavanje onih pravnih osoba (ugostiteljski objekti, turističke agencije i sl.), koje se organizirano bave kriminalnom djelatnošću, između ostaloga i trgovanjem ljudima. Zakonom o zaštiti svjedoka uređuju se uvjeti i postupci za pružanje raznih oblika zaštite ugroženim svjedocima i njima bliskim osobama. Navedenim zakonom omogućena je izvan procesna zaštita osoba, koje kao svjedoci sudjeluju u kaznenom postupku i svojim iskazima omogućuju sankcioniranje organiziranog kriminala pa i trgovanja ljudima. Zakon o strancima otvara mogućnost odobravanja privremenog boravka žrtvama trgovanja ljudima.

Odlukom o izmjenama i dopunama Odluke o osnivanju Nacionalnog odbora u 2004. unijete su dvije novine u cilju povećanja njegove učinkovitosti. Osnovani su Operativni tim i Radna skupina za suzbijanje trgovanja djecom. Operativni tim će tako raditi na rješavanju problema vezanih uz pojedine, konkretne slučajeve trgovanja ljudima, koordiniranju djelovanja svih koji su uključeni u njegovo rješavanje i provođenju aktivnosti propisanih Nacionalnim planom. Cilj je Radne skupine odrediti niz mjera i prioriternih aktivnosti u području suzbijanja trgovanja djecom s naglaskom na prevenciji i pomoći djeci žrtvama.

Također, na sjednici Vlade RH održanoj 15. prosinca 2004., zaključkom je usvojen Nacionalni program za suzbijanje trgovanja ljudima od 2005. do 2008. godine i Operativni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za 2005. (www.ljudskaprava-vladarh.hr; Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima, 2004), a na sjednici održanoj 30. rujna 2005. godine Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja djecom od 1. listopada 2005. do 31. prosinca 2007. godine kao poseban dokument.

Nacionalni program za suzbijanje trgovanja ljudima za sljedeće četiri godine obuhvaća nekoliko područja na koja će se usmjeriti: zakonodavni okvir, identifikacija žrtve, otkrivanje, procesuiranje i sankcioniranje počinitelja, pomoć i zaštita žrtava, prevencija, obrazovanje, međunarodna suradnja i koordinacija aktivnosti (www.ljudskaprava-vladarh.hr).

Tijekom 2005. godine održani su brojni seminari i predavanja na temu suzbijanja trgovine ljudima, a od većih je događanja u organizaciji Ureda za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske i Misije OEES-a u Republici Hrvatskoj u Cavtatu, od 18. do 20. listopada 2005., održana međunarodna konferencija pod nazivom "Zaustavimo trgovanje ljudima" (www.ljudskaprava-vladarh.hr). Također je usvojen Operativni plan za suzbijanje trgovanja ljudima koji donosi pet glavnih programskih ciljeva u svrhu prevencije trgovanja ljudima (www.ljudskaprava-vladarh.hr):

1. Identificirati uzroke i posljedice trgovanja ljudima i sustavno ih istražiti;
2. Provesti istraživanje o uzrocima i posljedicama pojave trgovanja ljudima;
3. Stvoriti ekonomske i socijalne uvjete za suzbijanje trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj;
4. Sustavno pratiti potencijalno ugrožene skupine;
5. Informirati društvenu zajednicu i podizati svijest javnosti o pojavi trgovanja ljudima i njenim posljedicama.

Kao posebno područje u Operativnom planu obrađuje se obrazovanje različitih profila stručnjaka (zdravstvenih, pravosudnih, policijskih, socijalne skrbi), diplomata, nevladinih organizacija i novinara. U Operativnom planu za svaku kalendarsku godinu predviđenu Nacionalnim planom razrađuju se, po pojedinim područjima, konkretne aktivnosti usmjerene postizanju zadanog cilja, nositelj, rok njihova izvršenja i predviđena sredstva za njihovo provođenje (Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima, 2004).

Hrvatski Sabor je izglasao zakon koji žrtvama dopušta devedesetodnevni boravak u zemlji, a zajedno s drugim organizacijama Vlada je poduprla osnivanje utočišta za žrtve i tri centra za privremeno primanje žrtava (www.state.gov).

Uspostavljena je i baza podataka o žrtvama u RH kao i o hrvatskim državljanima. Tijekom 2004. godine, USAID je financirao dva programa vezna uz prevenciju trgovanja ljudima: "Razvijanje sposobnosti za prevenciju trgovanja ljudima" i "Osjetljivost na problematiku suzbijanja trgovanja ljudima." (www.usembassy.hr/usaid...). Nedavno, pod vodstvom IOM-a i domaćih vladinih organizacija, 150 sudaca i tužitelja je prošlo obuku za prepoznavanje, istraživanje i gonjenje slučajeva trgovanja ljudima. Oko 250 policajaca također je prošlo regularnu, opću i posebnu obuku, a vlada je informirala pograničnu policiju o načinima identificiranja žrtava trgovanja ljudima (www.state.gov).

Vidljivo je kako je Republika Hrvatska dostigla značajne napretke u rješavanju problema trgovanja ljudima. No, kao i kod svakog problema, uvijek postoje načini za unaprjeđenje postojećih načina rada.

6. Preporuke za prevenciju trgovanja ljudima

Iako su od 2004. godine poduzete mnoge aktivnosti kako bi se problem trgovanja ljudima počeo rješavati, Hrvatska je zapravo tek zagrebla po površini problema. Jesu li utvrđene mjere dovoljno učinkovite, tj. kvalitetne ili ne, vjerojatno će pokazati vrijeme. Osvješčivanje javnosti i edukacija kadrova predstavlja prioritetne ciljeve u svim preventivnim programima, no pitamo se jesu li izdvojena sredstva dovoljna za ispunjenje svih zacrtanih mjera.

U Nacionalnom i Operativnom planu za suzbijanje trgovanja ljudima navodi se da su tijela određena za provedbu mjera zacrtanih Operativnim planom (a to su razna ministarstva RH, Ured za ljudska prava i drugi) dužna uvrstiti sve navedene mjere u svoj godišnji plan te osigurati njihovu provedbu. Radi praćenja i kontrole provedbe aktivnosti zacrtanih Nacionalnim planom, Nacionalni odbor je obvezan jednom godišnje podnositi izvješće o svom radu Vladi Republike Hrvatske (Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima, 2004). No, što će uslijediti ako određeno ministarstvo ne provede neku mjeru do određenog roka? Ovo pitanje otvara šire područje odgovornosti što je bolna točka gotovo svih vlada i državnih institucija. Tko će zapravo odgovarati za propuste ukoliko se oni dogode? Osim toga, u Republici Hrvatskoj ne postoji dovoljni broj institucija čija je glavna odgovornost prevencija, već uglavnom postoje institucije čija je glavna svrha zatvaranje (zatvori, sudovi, domovi za preodgoj...). Određene ustanove, kao što su škole, u svoj program uključuju prevenciju, no njoj se najčešće pridaje minimalna ili nikakva pozornost. Razlog ne mora biti nezainteresiranost ili inertnost odgovornih, već stvarni nedostatak stručnog osoblja koje bi bilo zaposleno na prevenciji, jer postojeće osoblje vremenski jedva izlazi na kraj sa sadašnjim obavezama, a kamoli još i s dodatnim poslom u prevenciji i edukacijama. Smatra se kako se radi bolje

učinkovitosti, postojeći Operativni plan treba preurediti na način da se jasno i točno odrede kakvu ulogu imaju pojedine institucije u suzbijanju trgovanja ljudima te detaljan plan provedbe tog plana. Nadalje, sankcije za ne izvršavanje djela uvrštenih u plan također se trebaju odrediti i *sustavno* primjenjivati. Hrvatska kao zemlja u tranziciji snosi određene teškoće u funkcioniranju državnog sustava, no za Hrvatsku, razdoblje tranzicije od presudne je važnosti jer ukoliko se problemi suzbijanja trgovanja ljudima ne počnu rješavati odmah nakon uočavanja, kasnije će biti sve teže pronalaziti i provoditi uspješne strategije prevencije.

Opće mjere za prevenciju trgovanja ljudima trebaju se temeljiti na istraživanjima na planu prevencije, kaznenog progona i zaštite. Ovo je bitno jer se samo na temelju činjenica može vidjeti ukupnost problema, kao i efikasnost postojećih odgovora, bilo pravnih ili nevezanih uz pravo. Stoga Hrvatska treba osigurati da se policijskim i pravosudnim tijelima provodi kontinuirano prikupljanje podataka o slučajevima trgovanja ljudima (broj prijavljenih slučajeva i donesenih presuda, zemlje porijekla, mjera u kojem se broju žrtve obraćaju organizacijama za pomoć...) kako bi se kroz njih provodile učinkovitije mjere sprječavanja trgovanja ljudima. Jer, prema nekim podacima, kod nas nema dovoljno istraživanja koja bi pokazala pravu sliku (www.novolist.hr).

Nadalje, već je istaknuto kako su visokorizične skupine ljudi koji su podložni postajanju žrtvama trgovanja ljudi zapravo žene i u nešto manjoj mjeri djeca. Stoga je bitno za prevenciju ovog problema u Hrvatskoj izgraditi mehanizme zaštite žena i djece i to ponajviše u slučajevima obiteljskog nasilja, poput besplatnih medicinskih, psiholoških i pravnih savjetovališta, osiguravanja smještaja i pružanja pravne pomoći.

Također je nužno oformiti specijalno obučene i opremljene timove u okviru policijskih snaga, kao i unutar državnog pravnog aparata. Smatra se da je što prije potrebno uvesti standardizirane upitnike kojima će se koristiti ponajprije policija, radi lakšeg identificiranja žrtava trgovanja ljudima. S obzirom na to da je trgovanje ljudima globalni fenomen, potrebno je koristiti bilateralnu, regionalnu i međunarodnu suradnju s ciljem razvijanja i unaprjeđenja takve suradnje radi eliminiranja uzroka trgovanja ljudima.

Jedan od najvažnijih aspekata trgovanja ljudima jest kaznena odgovornost svih pojedinaca uključenih u ovaj proces. Kako je za učinkovitu prevenciju potrebno pokriti sve oblike trgovanja ljudima, zakonska definicija treba sadržavati najmanje ove elemente: samo djelo (regrutacija, transport, smještaj ili prijam osoba); sredstva (uporaba sile ili prijetnja uporabom sile, otmice, iznude, zlouporaba moći, itd.) te svrha trgovine (prinudni rad, ropstvo, ropški položaj). Osim toga, prema počiniteljima kaznenog djela trgovanja ljudima treba primijeniti i ostale odredbe Kaznenog zakona, poput prinudnog braka, mučenja, silovanja, seksualnog zlostavljanja, nanošenja tjelesnih ozljeda, ubojstva i dr. Osim zatvorske kazne, treba primjenjivati i praksu konfisciranja imovine nastale ovim djelom te zatvaranje objekata koji su povezani s trgovanjem ljudima (kao u Nizozemskoj), ukidanje prava na korištenje pomoći države i poreznih olakšica

te uvođenje sudskog nadzora. Kaznena i građanska odgovornost se treba odnositi za sve pravne osobe umiješane u trgovanje ljudima, bez obzira na odgovornost uključenih fizičkih osoba.

Posebno se treba naglasiti dosljednost u kažnjavanju pa je tako odgovornost vlade i kažnjavanje pojedinaca iz krugova same vlasti ukoliko se procesom dođe do takvih dokaza. Skreće se pozornost i na potrebu dekriminaliziranja žrtava trgovanja ljudima, ukoliko se ispostavi da su te osobe počinile prekršajna i kaznena djela zato jer su u to vrijeme bile žrtvama trgovanja ljudima.

Budući da je Hrvatska na jednoj od ruta preko koje se odvija trgovanje ljudima, za očekivati je i otkrivanje žrtava trgovanja ljudima na njenom području. Tim osobama treba bezuvjetno i besplatno pružiti svaku vrstu pomoći (medicinsku, pravnu, psihološku) jer ne treba zaboraviti da su ti pojedinci mogući svjedoci u sudskim postupcima. Ukoliko pristanu svjedočiti u sudskom procesu, trebaju im se jasno prenijeti sve informacije o njihovim pravima u sudskom procesu te osigurati besplatna pravna pomoć. Iznimno bitnim smatra se uloga države koja bi u ovom slučaju trebala učiniti sve mjere za zaštitu privatnosti i osobne sigurnosti žrtava trgovanja ljudima i to prije, za vrijeme i poslije kaznenog postupka. Mjere zaštite potrebno je osigurati i za članove nevladinih organizacija koje pružaju pomoć žrtvi trgovanja ljudima.

S obzirom na to da se u slučaju trgovanja ljudima većinom radi o osobama koje ilegalno borave na području neke zemlje, a tako i Hrvatske, smatra se kako bi se deportacija žrtava trgovanja ljudima trebala obustaviti ukoliko postoji dokaz o mogućoj prijetnji odmazdom u matičnoj zemlji. S tim ciljem, Hrvatska bi trebala povećati napore u poboljšanju suradnje s državama podrijetla žrtava trgovanja ljudima.

Preventivni programi mogu često na papiru izgledati kao pravo rješenje problema. No, u praksi je njihovo provođenje često neizvediv pothvat. Poteškoće na koje se može naići su financijski problemi, neodgovarajući uvjeti rada, administrativne poteškoće, rigidnost sustava, komfornost i inertnost onih koji program trebaju provesti u svojoj ustanovi. Da bi stvari bile kompliciranije, stručnjaci uključeni u programe sukobljavaju se zbog različitih gledišta na problem i načine njegova rješavanja. Stoga se smatra da je potrebno uložiti napore i novčana sredstva u osnivanje stručnih timova koji bi bili *isključivo* usmjereni na provođenje preventivnih i ostalih programa suzbijanja trgovanja ljudima. Stručni timovi bi mogli biti organizirani po regijama i svaki bi od njih nadzirao rad određenih lokalnih zajednica.

Zbog toga što je dosadašnja prevencija rezultirala neuspjehom, potrebno je restrukturirati pristup problemu. Prijedlog autora bio bi osnivanje posebnog instituta za takva istraživanja, uz postojeću bazu podataka o slučajevima i žrtvama trgovanja ljudima. Transparentnost programa prevencije je vrlo bitna, jer ne ostavlja mjesta manipulacijama.

Svakako je važno usmjeriti se na škole (u svim područjima RH, osobito ruralnim, čiji su stanovnici često manje informirani od gradskog stanovništva) i fakultete, jer mladi koji nemaju saznanja o problemu, naivno ulaze u svijet, ne

znajući što stoji iza određenih oglasa s ponudom posla niti komu se mogu obratiti za pomoć ako postanu žrtve.

Također, smatramo kako bi trebalo djelovati i na sam pristup medija problemu trgovanja ljudima u smislu izbjegavanja zastrašivanja javnosti, senzacionalizma, a posebice medijskog linča žrtve. Paradoksalno je razapeti žrtve trgovanja ljudima koje su u prostituciji završile protiv svoje volje, dok se nitko ne zapita tko su konzumenti njihovih usluga te što je s njihovim moralom i odgovornošću.

7. Zaključak

Razočaravajuća je spoznaja da je ljudska rasa toliko napredovala od vremena starih robovlasničkih civilizacija poput Starih Grka i Rimljana, a da je usporedo s njom napredovao i oblik trgovine koji prodaje ljude kao "robu". No, ova činjenica ne treba biti toliko obeshrabrujuća jer ipak, sve se zemlje, barem na deklarativnoj razini, slažu da je trgovanje ljudima zločin kojeg treba iskorijeniti. Zato se sve više zemalja udružuje radi stvaranja planova, programa i strategija za borbu protiv trgovanja ljudima. Organiziraju se kongresi, seminari, edukacije, sve što je potrebno kako bi se na ovaj problem upozorilo, a zatim potaknulo na djelovanje. No, je li sve to dovoljno? Postoje li još neki načini, smjerovi, oblici djelovanja koji nisu uzeti u obzir? Prema navedenim podacima, a i prema nekim drugim istraživanjima (Belušić i sur., 2006), trgovanje ljudima čvrsto je na "brončanom postolju" svjetske ljestvice problema.

Ipak, sve dok postoji volja, ljudi i načini borbe protiv trgovanja ljudi, postoji i nada da će jednog dana ovaj problem biti riješen do kraja. Hrvatska je pokazala kako ide u dobrom smjeru poboljšanja prevencije trgovanja ljudima i nema razloga za sumnju da će se takav stav i zadržati, ako ne i poboljšati. Ljudska civilizacija ipak nije toliko nehumana, kako se možda čini, jer problem trgovanja ljudima nije prepušten svakoj zemlji i njezinoj sposobnosti da ga riješi bez pomoći drugih. Trgovanje ljudima možda jest "ropstvo 21. stoljeća", no ropstvo je već jednom pobijedeno, stoga nema razloga da i ovaj oblik ropstva bude pobijeden. Na nama je samo da taj postupak što više ubrzamo.

Literatura

- AP Worldstream, (2001): www.protectionproject.org.
- Bajraktarević, A. H. (2000): Trgovina i krijumčarenje ljudima - povezanost s organiziranim kriminalom-međunarodne pravne mjere. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1-2/8, 43-55.
- Belušić, M., Doležal, D., Dvorski, I., Draganja, M. (2006): Trgovanje ljudima. *Kriminologija i socijalna integracija*, 15, 2, 5.
- Bjelica, J. (2001): Trgovina ljudima na Balkanu. Priručnik za novinare, B92, Beograd.
- Cockburn, A. (2003): Ropstvo 21. stoljeća. *National Geographic*, br. 1, 2-29.

- Filipas, J. (2004): Hrvatska još nema razvijen sustav zaštite žrtava trgovanja ljudima. *Nedjeljni Vjesnik*, str. 11.
- Gaković-Mrzljak, M. (2003): Seks trafficking. *Nacional*, 56-62.
<http://action.web.ca/home/catw/readingroom.shtml>
<http://www.guardian.co.uk/international/story>
<http://www.osce.org/documents>
<http://www.state.gov>
- Kartusch, A. (2001): Priručnik za reviziju zakonske regulative protiv trgovine ljudima sa posebnim osvrtom na region Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope. OSCE/ODIHR 2001.
- Kazneni zakon Republike Austrije (1974). *Savezni službeni list* 60/1974, amandman I, 112/1997, 34/2000.
- Kazneni zakon Republike Hrvatske. *Narodne novine*, br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01 i 105/04.
- Marinović, L. (2003): Trgovanje ljudima, www.artefact.mi2.hr.
- Miljuš, D., Soldo, R. (2004): Mušterije joj bili i maloljetnici. *Večernji list*, 10-11, 10. 11. 2004.
- Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima, (2002): Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb.
- Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima, (2004): Nacionalni program za suzbijanje trgovine ljudima, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb.
- Nađ, I. (1998): Krijumčarenje osoba. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2/5, 577-604.
- Newman, Graeme R. (2003): *The Exploitation of Trafficked Women*. U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Problem-Oriented Guides for Police Problem-Specific Guides Series, 38.
- OSCE/ODIHR (1999): *Trgovina Ljudima: Implikacije za OEBS*. ODIHR, osnovni dokument.
- Pravilo br. 2001/4 o zabrani trgovine ljudima na Kosovu (2001). UNMIK, REG, 2001/4
- Preporuka R (2000) 11. Preporuka Ministarskog komiteta Europske unije zemljama članicama u vezi s akcijom protiv trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije, 19. 5. 2000.
- Protokol UN-a o trgovanju ljudima (2000). Ujedinjeni narodi.
- Salt, J., Stein, J. (1997): "Migration as business: The case of trafficking", *International Migration*, 35, 4, 467.
- Štulhofer, A., Raboteg-Šarić, Z., Marinović, L. (2002): Trgovina ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja. Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Zagreb.
- Trafficking in human beings. <http://en.wikipedia.org>
www.ihf-hr.org/publicat.htm
www.action.web.ca/home/catw/readingroom.shtml
www.atc.org.yu
www.alertnet.org
www.cia.gov/csi/monograph/women/trafficking.pdf
www.dgimpiego.aile.it

www.humanrights.co.int/equality/eng.
www.iom.int.
www.ljudskaprava-vladarh.hr.
www.mnadvocates.org.
www.mup.hr/31.aspx.
www.mvpei.hr.
www.novilist.hr.
www.stabilitypact.org.
www.state.gov.
www.un.org/womenwatch.
www.unhcr.ch/html/menu2/7/b/mwom.htm.
www.unicef-icdc.org/publications/index.html.
www.unicri.it/wwd/trafficking/minors/countries.php.
www.usdoj.gov.
www.usdoj.gov/crt/crim/wetf.htm.
www.usembassy.hr.
www.westafricanreview.com/vol4.1/agbu.html.
Zakon o kaznenom postupku. Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99 i 62/03.
Zakon o strancima. Narodne novine, br. 109/03.
Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela. Narodne novine, br. 151/03.
Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. Narodne novine, br. 88/01 i 12/02.
Zakon o zaštiti svjedoka. Narodne novine, br. 163/03.
Zakona o sudovima za mladež. Narodne novine, br. 111/97, 27/98 i 12/02.

Summary

PREVENTION OF HUMAN TRAFFICKING

Human trafficking is one of the most pressing problems of present days. According to available sources, human trafficking is the third problem on the global scale, right after illegal drug trafficking and weapon trafficking. Since this problem affects almost all states, and especially transitional countries like Croatia, it is necessary to develop effective strategies in order to combat this form of human abuse as successfully as possible. This paper gives an overview of most commonly used definitions, state of affairs and trends of the phenomenon on the global level and in Croatia. Moreover, the paper presents measures used in certain countries, including Croatia, in view of solving the problem and it offers suggestions for improvement of existing strategies.

Key words: *human trafficking, prevention.*

Zusammenfassung

VORBEUGUNG VON MENSCHENHANDEL

Menschenhandel ist eines der größten Probleme unserer Zeit. Den zugänglichen Informationen nach steht Menschenhandel am dritten Platz auf der Skala globaler Probleme, gleich hinter Handel mit illegalen Drogen und Waffenhandel. Da es sich um ein Phänomen handelt, das so gut wie alle Staaten der Welt betrifft und insbesondere Transitionsländer, und somit auch Kroatien, ist es notwendig wirksame Strategien zu entwickeln um gegen eine solche Art der Ausnutzung von Menschen so erfolgreich wie möglich zu kämpfen. Diese Arbeit gibt einen Überblick über einige Definitionen, die am häufigsten benutzt werden, über den Umfang des Standes und der Bewegung dieser Erscheinung auf globaler Ebene und in Kroatien. Ebenfalls wird im Überblick gezeigt auf welche Art einige Länder - einschließlich Kroatien - dieses Problem zu lösen versuchen, und es werden Verbesserungen zu bestehenden Strategien vorgeschlagen.

Schlüsselwörter: Menschenhandel, Vorbeugung.

Sommario

PREVENZIONE DEL TRAFFICO DI ESSERE UMANI

Al giorno d'oggi, il traffico illecito di esseri umani è uno dei problemi più sentiti. Per quanto consta dalle informazioni accessibili, il traffico illecito di persone costituisce il terzo problema più grave a livello mondiale, subito dopo il traffico di droga e quello d'armi. Dal momento che detto problema affligge tutti gli stati del mondo, ma in particolare i paesi in via di transizione, tra i quali c'è anche la Croazia, è necessario sviluppare strategie efficaci per lottare al meglio contro tale genere di sfruttamento delle persone. Il presente lavoro offre una panoramica di alcune definizioni che si usano frequentemente, dell'ambito e della direzione in cui volge tale fenomeno tanto a livello mondiale quanto in Croazia. Si evidenzia, altresì, in che modo alcuni paesi, tra cui anche la Croazia, cercano di risolvere questo problema e si offrono suggerimenti per migliorare le strategie esistenti.

Parole chiave: traffico di essere umani, prevenzione.